

Kennis is macht*

Een goede manier om vast te stellen of een schrijver iets voorstelt of niet, is om zijn gelegenheidsstukjes te lezen. Gelegenheidsstukjes zijn bijvoorbeeld bijdragen aan een *Liber Amicorum*; een recensie over een zeer middelmatig boek waaraan de schrijver nooit was begonnen als de dienstdoende redacteur bij de krant hem niet onder emotionele druk had gezet; een voorwoord bij een gedichtenbundel van een hier nog onbekende Russische dichter, vooral geschreven om de uitgever te plezieren die hoopt dat een voorwoord van een fenomeen de verkoopcijfers omhoog zal duwen – ijdele hoop natuurlijk; een lezing omdat het Slauerhoff-gezelschap vijftig jaar bestaat en de desbetreffende feestavond niet alleen uit vertier mag bestaan; want we hebben het tenslotte wel over het Slauerhoff-gezelschap.

Bij een lijvige roman kun je je tekortkomingen aardig verbergen. Je snuift wat, je klopt je op de borst, je speelt het spel van de literaire verwijzingen met een uitgestreken gezicht en verwijst vooral naar boeken die bijna niemand heeft gelezen, en mocht een lezer je wijzen op een lelijke zin, dan roep je gewoon dat Dostojevski ook heel veel lelijke zinnen heeft geschreven. Wat zo is.

Een roman, en een veertigtal sonnetten waarschijnlijk ook nog wel, kun je verbergen achter een theorie over het heelal of over het menselijk bewustzijn. In geval van nood kun je een roman nog altijd verstoppen achter flauwe grappen, blote tietten, een schandaal of authentieke pijn van de schrijver. De uitbating van eigen leed is dermate gestroomlijnd dat het verbazingwekkend is dat mensen niet blijer zijn met dode dan wel te vroeg geboren kindjes, dementie dan wel overspel, en diepe haat tegen het eigen lichaam dat al zestig jaar lang zestig pond te zwaar is. Bij een gelegenheidsstukje wordt het moeilijker. De liefdeloosheid, de slordigheid, de gestolen en maar halfbegrepen ideeën van derden (dat vooral is erg), de ongekende ijdelheid, de naargeestige ernst, de angstige ambitie, het uitsluitend op politieke redenen inlikken en afwijzen: in gelegenheidsstukjes komt dat allemaal onvermijdelijk aan de oppervlakte.

De gelegenheidsstukjes van Karel van het Reve zijn van uitzonderlijke kwaliteit. Zo uitzonderlijk dat verreweg de meeste van die stukjes nu nog het lezen waard zijn. En dat is een understatement. Bovendien bestaat een aanzienlijk gedeelte van zijn oeuvre uit gelegenheidsstukjes. En dat is geniaal.

Toen ik een tijd geleden stelde dat Karel van het Reve mij had leren nadenken, vroeg een journalist of die Karel van het Reve niet toch een beetje door de mand was gevallen, nu ik het een en ander van hem had gelezen. (Van het Reve zou zelf waarschijnlijk hebben gezegd dat hij niet wist wat dat was, nadenken.)

De journalist klonk hoopvol.

Wanneer anderen door de mand vallen is het minder erg dat jij dat ook doet. Maar ik moest antwoorden: “Nee, het spijt me, nee.”

Ja, er waren wel dingen waarover ik me verbaasde, misschien zelfs een heel klein beetje aan ergerde. Bijvoorbeeld dat Karel van het Reve een aantal keren, soms zon-

---

* Eerder gepubliceerd in *Arnon Grunberg leest Karel van het Reve*. Amst., Rainbow Pockets, 2004

der duidelijke aanleiding, begint over de vaak aangehaalde uitspraak van Marx waarin de woorden ‘godsdienst’, ‘opium’, ‘volk’ voorkomen.

Ik kan me voorstellen dat het je dwars zit dat onwetenden Marx fout citeren en dat met een air alsof ze iets van hem gelezen hebben, terwijl jij echt alles van hem hebt gelezen, of bijna alles. Maar dat gebeurt. Er zijn veel mensen die de uitspraak ‘to be or not to be’ kennen en veelvuldig gebruiken zonder iets van Shakespeare te hebben gelezen. Er zijn heel veel mensen die de uitdrukking ‘Catch 22’ gebruiken zonder zelfs maar te weten dat dat de titel is van een roman van Joseph Heller.

Bovendien maakt het volgens mij niet zo veel uit of je het hebt over opium voor het volk of van het volk. Wat Marx wilde zeggen over godsdienst wordt in beide gevallen duidelijk. Natuurlijk is fout citeren ergerlijk maar je kunt je woede ook overdrijven.

Ik hoop dat bezorgers van zijn wetenschappelijk werk deze obsessie van Karel van het Reve nog eens verklaren.

Verder vind ik Karel van het Reve voorkeur voor boterhammen met pindakaas waar hij relatief uitvoerig over schrijft – met autobiografische details is hij verder niet scheutig – hinderlijk. Ik houd niet van pindakaas, ik vind pindakaas zelfs erg vies, en Van het Reve voorkeur voor pindakaas in het bijzonder en een bepaald soort voedsel in het algemeen treft mij soms als een tikkeltje koket. Misschien is dat een familietrekkje want als zijn broer schrijft dat hij het liefst van oude kranten zou willen eten geloof ik daar ook al niets van.

Er zit in die familie *ein Hang zum niedrigen* die hier verder maar onverklaard moet blijven.

Daar staat tegenover dat Van het Reve recept voor appeltaart, helaas niet in deze bundel opgenomen, origineel, simpel en ontroerend is.

Overigens is het opvallend dat hij soms dingen in het Duits zegt die je ook gewoon in het Nederlands kunt zeggen, maar misschien waren daar dringende ritmische redenen voor.

Want ook een essay moet het van het ritme hebben.

Karel van het Reve is een oormens. Een neologisme dat ik van een vertaler heb geleend. U kunt zijn essays aan uw kinderen voorlezen, ze klinken. Er moet natuurlijk ook nog wel wat staan, maar ook al staat er een hoop: als het niet klinkt is veel verloren.

Een bundel van Van het Reve, *Luisteraars!*, bestaat uitsluitend uit columns die hij voor de radio heeft voorgelezen. Het is jammer dat hij niet meer voor de radio heeft voorgelezen. Zijn werk leent zich daar uitstekend voor, en ik had zijn stem graag gehoord.

Toen Karel van het Reve dertien was en vanwege een infectie aan zijn kleine teen ziek thuis moest blijven, vertaalde hij uit het Duits een boek van Paustovski. Met hulp van zijn vader weliswaar, maar toch. Ik vind dit een ongelooflijke anekdote en als Van het Reve toevallig in Amerika was geboren, had Hollywood hier de vruchten van geplukt en had hij nu de status gehad van onbegrepen genie. Met een licht pervers trekje, want dat hoort bij genieën. Dat perverse trekje zal wel de pindakaas

zijn geweest.

Lucas van der Land, die samen met Van het Reve op het Vossius Gymnasium in Amsterdam heeft gezeten, één klas onder Karel, verklaart: ‘Ons groepje werd eigenlijk louter en alleen gekenmerkt door het adagium “Kennis is macht”. Je wisselde onderling geen confidenties uit, hoogstens met één. Het ging altijd over literatuur en politiek.’

De reguliere schoolkrant, de *Vulpes*, was dit groepje niet genoeg, daarom richtten ze op hun zestiende een eigen schoolkrant op, *De Ventilator*.

David van het Reve, zoon van Karel zegt: ‘Dat hele Vossius was toen als het ware gedrenkt in literatuur, met leraren als Vreeken, Grieks, die zijn leerlingen de hele *Zauberberg* voorlas.’

Philip de Vries, die ook bij het groepje van Van het Reve hoorde, stelt dat ze in de vierde klas ‘al kleine geleerden waren.’

Misschien ruikt dat naar wat tegenwoordig ‘nederig gedrag’ is gaan heten, maar ik vind het ontroerend. En hoopvol, om dertien te zijn, of zestien, en te leven naar het adagium ‘kennis is macht’.

Er zijn vast nog steeds dertienjarigen die naar dat adagium leven maar die komen niet in de krant.

In 1976 levert Karel van het Reve een bijdrage aan een speciale lustrumuitgave van de *Vulpes*. Hij schrijft ‘Iedere keer als ik Willy Pos zie denk ik: Jij hebt het verder gebracht dan ik, je wordt als een zeer begaafd persoon beschouwd, je hebt een prachtige eindexamenlijst en je weet precies in welke acte oom Wanja op die professor schiet – en je weet zelfs zijn naam, terwijl ik die aldoor vergeet, hoewel het evenzeer mijn als jouw vak is om die naam te kennen – maar toch ben ik, die door iedereen als een slordige zonderling wordt beschouwd, meer waard dan jij met al je maatschappelijke successen.’

Het is verbazingwekkend dat Karel van het Reve in 1976 (!) zich zo tekortgedaan voelt en meent dat hij door iedereen als een slordige zonderling wordt gezien.

En dat terwijl Willy Pos vrijwel geheel vergeten is. Mij zegt die naam in ieder geval weinig. Pos zat ook op het Vossius en was een paar jaar ouder dan Karel.

Verder komen, voor zover ik weet, in het werk van Karel van het Reve geen oprispingen van zelfmedelijden voor, wat deze ene des te opmerkelijker maakt.

Over Karel van het Reve is beweerd dat hij Stalin verdedigd zou hebben, maar ook dat hij een man was met gevaarlijke, rechtse ideeën. In de biografie van Theodor Holman, *Karel. Zjizn njenoezjnogo tsjelovjeka*, heb ik van die Stalin-verdediging slechts één citaat kunnen vinden. Over Stalins ‘nationaliteitenpolitiek’ schrijft Van het Reve in 1947 dat die ‘wel voor een zeer moeilijke taak stond en nochtans aanzienlijke successen heeft geboekt.’

Het zou mooi zijn als alles wat Karel van het Reve heeft geschreven verzameld kon worden, inclusief zijn vertalingen, en dat allemaal voorzien van een betrouwbaar register. Zodat we kunnen opzoeken wat hij nog meer over Stalin heeft geschreven en wanneer hij is opgehouden het woordje ‘nochtans’ te gebruiken.

In dit boekje treft u stukken van Karel van het Reve aan die ik het best, het leukst,

het mooist en het scherpst vond. Eigenlijk had dit boek veel en veel dikker moeten worden, maar dat mocht niet van de uitgever.

Het bestaansrecht van deze bundel is dat u na lezing van mijn selectie denkt: ik wil meer van Karel van het Reve lezen, en naar de boekhandel wandelt om zijn boeken te kopen. Gelukkig werd hij uitgegeven door een uitgever die niet snel verramsjt.

Doet u dat niet, dan heb ik gefaald.

Ik heb mij bij de selectie volledig laten leiden door persoonlijke voorkeuren. Zo houd ik van de dichter Heinrich Heine en Karel van het Reve ook. Maar die twee stukken over Heine in één bloemlezing vond ik wat te gortig.

De stukken waarin Van het Reve Freud ontmaskert als een oplichter zijn zeer goed, vaak ook nog grappig, onmisbaar eigenlijk. Maar tegenwoordig weet iedere groenteboer dat Freud een oplichter was en bovendien Van het Reve zo fanatiek in het ontmaskeren dat de mogelijkheid dat die teksten van Freud hier en daar misschien toch wat literaire waarde zouden kunnen hebben niet in hem opkwam.

Geen stukken over Freud dus.

Van het Reve en ik houden allebei erg van Derrick (van de *Kriminalpolizei*, voor mensen die dat niet meer weten). Een van zijn stukjes gaat over Derrick, maar in dat stukje beweert hij iets waar ik het faliekant mee oneens ben. Namelijk dat Derrick op het eind van zijn loopbaan te psychologisch werd en niet meer vaak genoeg in stripclubs kwam.

Geen stukje over Derrick dus.

Uit *Het geloof der kameraden*, waarin Van het Reve het marxisme verklaart voor leken, heb ik niets opgenomen. Niet omdat ik geloof dat het marxisme niet meer voor leken verklaard hoeft te worden, dat is nog altijd zeer nuttig. Maar omdat het boek zich niet leent om er een fragment uit te halen en in een bloemlezing te gooien. U moet dat boek maar zelf helemaal lezen.

Verder heb ik gekozen uit de volgende bundels:

Rusland voor beginners

Siberisch dagboek

Marius wil niet in Joegoslavië wonen

Met twee potten pindakaas naar Moskou

Lenin heeft echt bestaan

Uren met Henk Broekhuis

Een dag uit het leven van de reuzenkoeskoes

Freud, Stalin en Dostojevski

Afscheid van Leiden

De ongelooflijke slechtheid van het opperwezen

Zie ook onder Mozes

De ondergang van het morgenland

Luisteraars!

Achteraf

Ik heb afgezien van een quasi-indeling, dus geen stukjes over schrijvers bij elkaar,

stukjes over Rusland en het communisme bij elkaar, geen lange stukjes bij lange stukjes en korte bij korte. Wanneer u dit boek van het begin naar het einde leest, leest u Karel van het Reve in chronologische volgorde. Dat houdt in dat u straks zult beginnen met ‘De romanschrijver Toergenjev’, uit *Rusland voor beginners*, en daar is de uitgever maar half gelukkig mee.

Het essay ‘De romanschrijver Toergenjev’ schijnt niet bijzonder toegankelijk te zijn. Ik ben het daar niet mee eens, ik vind het zeer toegankelijk.

Maar de bedoeling van dit boek is nu juist toegankelijk te maken voor een groter publiek. En het vooroordeel wil dat het grotere publiek wel weet wie Frans Bauer en Patrick Kluivert zijn, maar nog nooit van Toergenjev heeft gehoord, geen idee heeft wie *Adolphe* heeft geschreven en bij de naam Marnix Gijsen onnozel in het luchtledige staart. Karel van het Reve zou waarschijnlijk hebben genoteerd dat mensen nu andere dingen weten dan vijftig jaar geleden, maar beslist niet minder weten.

Mocht u onverhoopt tot het grotere publiek behoren dat eerst en vooral selecteert op toegankelijkheid, doe dan het volgende: sla ‘De romanschrijver Toergenjev’ over en begin met de tweede bijdrage, afkomstig uit *Siberisch dagboek*.

Overigens meen ik dat het grotere publiek tot meer in staat is dan de elite denkt. Het mag niet worden uitgesloten dat ook Frans Bauer op een verloren avond denkt: Hoe zou het toch met de romanschrijver Toergenjev zijn? Heet u toevallig Frans Bauer, dan kunt u nu een historisch bewijs leveren.

Tot slot, om de laatste misverstanden uit de weg te ruimen, het woord ‘gelegenheidsstukjes’ aan het begin van deze inleiding is niet badinerend bedoeld, integendeel. Om te laten zien hoe moeilijk het is een gelegenheidsstukje te schrijven dat leesbaar en interessant blijft, wil ik u een voorbeeld geven van zo’n stukje dat niet in deze bundel is opgenomen. Wegens ruimtegebrek als bekend.

Het komt uit de bundel *De ondergang van het morgenland* en het is een recensie die ooit in een krant of tijdschrift heeft gestaan.

Wie wel eens recensies heeft gelezen weet dat recensies zich niet lenen voor bundeling, om het zacht uit te drukken. Herman Koch schreef over acteurs dat zij altijd klinken als acteurs en nooit als echte mensen. Iets soortgelijks kan over recensenten worden gezegd, en dat is jammer.

Het gelegenheidsstukje waarop ik doel heet ‘Aboe Nidal’. Het gaat over een vergeten boek van een vergeten journalist: *Aboe Nidal bestaat niet. De mythe en de media* van Mark Blaisse.

Over zo’n boek een recensie schrijven die langer blijft bestaan dan het boek zelf, langer dan de recensent, dat is knap.

Ik citeer een paar zinnen:

‘Je vraagt je af wat dat betekenen mag: “relatie tussen media enerzijds en terreur casu quo macht anderzijds”. Casu quo? Wat nou casu quo? Die twee woorden staan daar lijkt mij alleen maar ter camouflage. Het boek wil kennelijk een boek zijn over betrekkingen tussen media en terrorisme. Maar er komen in het boek eigenlijk maar twee terroristen voor. (...) Om dat te verdoezelen opereert Blaisse met het woordje

ARNON GRUNBERG

“macht”. De minister van justitie heeft de macht om mij te laten bekeuren als ik meer dan 120 rijd. De president van Iran heeft de macht mij ter dood te veroordelen en een prijs op mijn hoofd te zetten als ik iets onhartelijks over Mohammed schrijf. De RAF of de IRA of de PLO kunnen een bom in mijn auto monteren. Dus is er verband tussen “macht” en “terreur”. Als je zo redeneert en je schrijft bovendien “casu quo” in plaats van het eenvoudige “en”, dan maak je op sommige mensen indruk.’

Kijk, dat bedoel ik met leren denken.

Sommige schrijvers is het gegeven ver boven de gelegenheid uit te stijgen met hun stukjes.

Maarten Biesheuvel, die bij hem college liep in een tijd waarin je ongeacht je studie nog elk college kon volgen dat je interesseerde, meende dat Karel van het Reve God was.

Biesheuvels voorbeeld verdient geen navolging. Wij moeten ons vasthouden aan de gedachte dat Karel van het Reve schrijver en denker was.

Hooguit mogen wij af en toe aan hem refereren als halfgod, maar niet vaker dan drie keer per jaar.

Arnon Grunberg